

Bogusław Gediga*

Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowiskach 10, 11, 12 w Domasławiu, gm. Kobierzyce na Dolnym Śląsku, w latach 2006-2008

Abstract

Gediga B. 2012. Rescue excavation research at sites 10, 11 and 12 in Domasław, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship, in years 2006-2008. *Raport 2007-2008 (I)*. Warszawa, 411-420.

Results of rescue research at the multicultural site 10-12 in Domasław (AZP 82-28/89-91), Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Reminders of settlements and graveyards dating back to the Neolithic Age, the Bronze Age and the Early Iron Age and the La Tène period and Roman influences till the Middle Ages were discovered and examined at the site. Particularly valuable results were obtained in the case of: a graveyard of a local Jordanów group of the Lengyel culture, a settlement and a graveyard of the Únětice culture and a graveyard of the population of the Lusatian culture, particularly from the Hallstatt period. Tombs dating back to this period seem to reveal the picture of a new society, which bears the closest cultural resemblance to the Hallstatt culture. A settlement of the population of the Przeworsk culture was examined on a large scale, which created a valuable picture of the settlement of this period.

Keywords: rescue excavation research, Neolithic Age, Bronze Age, Hallstatt period, La Tène period, Lengyel culture, Únětice culture, Lusatian culture, Przeworsk culture, chamber tombs, ceramic ware of the Hallstatt period, painted ceramic ware, burial ceremony, sociotopography of settlements

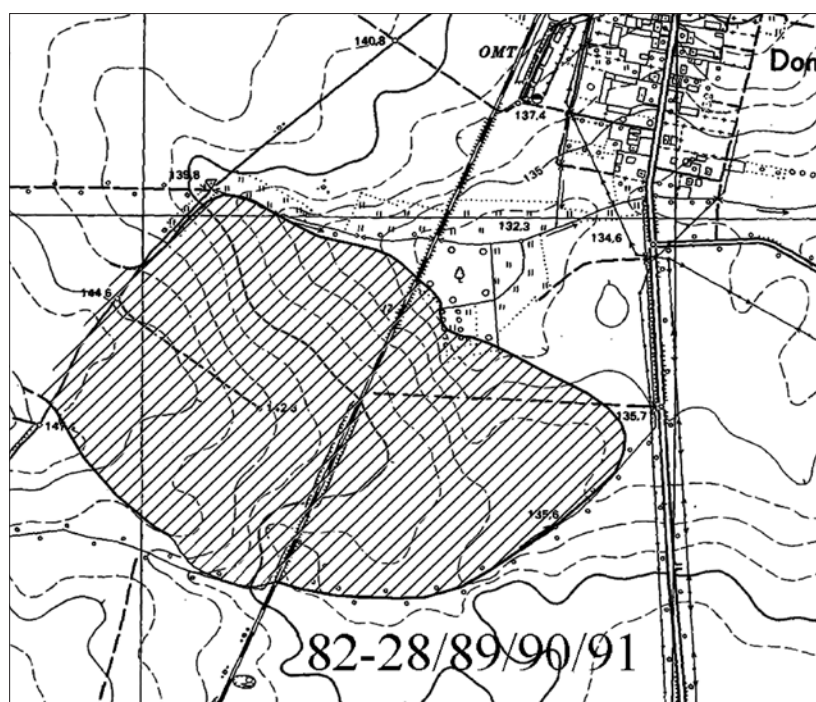
Prowadzone przez Zespół Badań Ratowniczych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN przy Oddziale Wrocławskim od 1997 roku ratownicze prace wykopaliskowe na wielkich inwestycjach drogowych na Dolnym Śląsku bardzo często przynosiły wyniki o dużym znaczeniu dla poznania przeszłości naszych ziem, niekiedy nawet o istotnym znaczeniu w skali co najmniej środkowoeuropejskiej. Były to lata, w których kierownictwa tych inwestycji, najpierw była to Agencja Budowy Dróg i Autostrad, a później po reorganizacjach jeszcze przez jakiś czas Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, wykazywały pełne zrozumienie dla faktu, iż chodzi o badania naukowe, które winny być powierzane instytucjom naukowo-badawczym i realizowane na aktualnym metodologicznym i metodycznym poziomie rozwoju archeologii. Ten czas jest z całą pewnością chlubną kartą w dziejach polskich badań archeologicznych, który przyniósł znaczące poznawcze wyniki. Choć były to również czasy, w których popełniano

błędy, wynikające niekiedy z pozanaukowych ambicji niektórych archeologów, to jednak czas ten możemy dzisiaj wspominać z żalem, gdy patrzymy na to, co dzieje się w tej chwili (Gediga 2011).

Wyniki archeologicznych prac prowadzonych w Domasławiu były już kilkakrotnie sygnalizowane w publikacjach (Gediga 2007; 2010; Bugaj, Kopiasz 2008), natomiast po raz pierwszy, w tym tomie, znajdzie się ich nieco pełniejsze omówienie.

Stanowisko znajduje się około 20 km na południowy zachód od Wrocławia i administracyjnie należy do gminy Kobierzyce w powiecie wrocławskim (Ryc. 1). Pod względem fizjograficznym położone jest na obszarze Równiny Wrocławskiej wchodzącej w skład mezoregionu fizyczno-geograficznego Niziny Śląskiej (Ryc. 2). Obszar badań znajduje się w obrębie wzniesienia (garbu) położonego bezpośrednio na południowy zachód od Domasławia. Jest to forma o długości około 1,5 km i szerokości ok. 700 m. Wzniesienie to ograniczają

* Instytut Archeologii i Etnologii PAN, ul. Więzienna 6, 50-118 Wrocław, e-mail: bge@arch.pan.wroc.pl

Ryc. 1. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 1. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Location of the site

od północy i południa dwie niewielkie dolinki beziemiennych potoków stanowiących dopływy Ślęzy. Są to dolinki płaskodenne, o szerokości dochodzącej do maksimum 100-150 m. Teren objęty szczegółowymi badaniami archeologicznymi leży na wysokości 135,70-144,6 m n.p.m.

Podstawą preliminowania stanowiska w Domasławiu do wyprzedzających badań ratowniczych były odkrycia dokonane w trakcie rozpoznania powierzchniowego w ramach AZP w 1986 roku (dokumentacja w archiwum Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu). Odkryto wówczas trzy odrębne stanowiska, którym nadano w miejscowości numery: 10, 11 i 12 (AZP 82-28/89, 90, 91). W 1996 roku, w celu weryfikacji i uzupełnienia informacji o stanowiskach narażonych na zniszczenie w związku z planowaną budową obwodnicy Wrocławia, wykonano wzdłuż przebiegu przyszłej trasy powierzchniowe badania rozpoznawcze. W wyniku prospekcji terenowej powstała w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu ekspertyza ukazująca wpływ przyszłej budowy na krajobraz kulturowy (przygotowana przez prof. dra hab. G. Domańskiego w 1996 roku). Zebrany w jej trakcie materiał ceramiczny uzasadnił połączenie stanowisk 11 i 12 w jeden rozległy kompleks osadniczy o powierzchni ponad 20 ha. Ponowne rozpoznanie powierzchniowe oraz sondażowe obejścia autostradowego Wrocławia wraz z łącznikami „Kobierzyce” i „Długoleka” wykonano w 2005 roku (pod kierunkiem dr J. Baron i prof. dra hab. G. Domańskiego). Etap badań powierzchniowych dostarczył liczny zbiór ceramiki datowanej na młodszą epokę kamienia, epokę

brązu – okres halszacki, okres wpływów rzymskich, ogólnie na pradzieje, wczesne i późne średniowiecze oraz nowożytność. Na tej podstawie zweryfikowano zasięg stanowiska i ustalono jego powierzchnię na około 30 ha. Założono również cztery wykopy sondażowe. Nie odkryto w nich obiektów nieruchomych, ale natrafiono na pozostałości warstwy kulturowej zawierającej znaczną ilość fragmentów ceramiki. Zasięg strefy objętej osadnictwem pradziejowym wyznaczony na podstawie występowania zabytków kolidował z przebiegiem planowanego łącznika „Kobierzyce” i w związku z tym stanowisko wpisano na listę obiektów preliminowanych do wyprzedzających prac wykopaliskowych. W wyniku późniejszej weryfikacji dokonano korekty granicy stanowiska w kierunku północno-zachodnim i do kompleksu osadniczego 10, 11 włączono stanowisko 12.

Do prac wykopaliskowych wyznaczono obszar o łącznej powierzchni 1050 arów, który kolejnymi aneksami zwiększono do 1570 arów. Ostatecznie na stanowisku przebadano łącznie powierzchnię 1546,71 ara. Podczas prac terenowych odkryto, zadokumentowano i wyeksplorowano 13 794 obiekty nieruchome. W większości były to relikt zabudowy istniejących w tym miejscu obozowisk i osad. Ponadto odsłonięto cmentarzyska z młodszej epoki kamienia, wczesnego okresu epoki brązu, epoki brązu – okresu halszackiego oraz okresu lateńskiego.

Dla zobrazowania skali badań na stanowisku w Domasławiu można przytoczyć jeszcze kilka danych. W trakcie prac wykopaliskowych z wypełniisk jam oraz z warstwy kulturowej pozyskano ponad 220 000 fragmentów ceramiki naczyńowej oraz głównie

Ryc. 2. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Widok terenu badań z lotu ptaka (fot. J. Zipser)

Fig. 2. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. A bird's-eye view of the area of research (photo by J. Zipser)

ze zbadanych zespołów grobowych na cmentarzyskach około 9700 całych naczyń, a ponadto około 40 000 fragmentów kości zwierzęcych oraz polepę, w tym ze śladami malowania oraz odciskami tkaniny. Blisko 21% całości materiału ceramicznego wydobyto z warstw kulturowych, pozostałe 79% z wypełnisz obiektów. Ponadto z całego przebadanego obszaru pochodzi łącznie blisko 8700 zabytków wydzielonych lub ich fragmenty.

Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowiskach 10, 11, 12 w Domasławiu przeprowadził Zespół Badań Ratowniczych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN we Wrocławiu. Były one prowadzone na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Oddział we Wrocławiu w związku z planowaną budową obwodnicy Wrocławia – A-8 na odcinku od km 1+603,81 do 28+439,18 wraz z PPO „Magnice”, PPO „Pawłowice” oraz łącznikami „Kobierzyce” i „Długoleńka”. Badania archeologiczne trwały od 17 lipca 2006 roku do 10 września 2008 roku (Ryc. 3). Pracami terenowymi z ramienia Instytutu Archeologii i Etnologii PAN kierowali mgr. mgr. K. Kopeć-Żygadło, L. Nowaczyk i G. Suchan, przy współdziałaniu mgr. mgr. G. Daszkiewicz, J. Górniak, A. Józefowskiej, P. Kazimierczyka, M. Ko-

peć, D. Moroza, A. Niziałkowskiej, K. Nowaczyka, P. Paruzela, M. Rożek, D. Szulc, P. Trzepizura, A. Woźniak, O. Wróblewskiego, J. Zipsa i A. Zwierzchowskiej oraz dr. T. Kendelewicz, dr. P. Zapłaty i dr. M. Pawlety. Nadzór merytoryczny pełnili prof. dr hab. B. Gediga, prof. dr hab. G. Domański i dr L. Żygadło z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu. Klasyfikację kulturowo-chronologiczną pozyskanego materiału ceramicznego przeprowadzili prof. dr hab. A. Kulczyka-Leciejewiczowa, prof. dr hab. B. Gediga i prof. dr hab. G. Domański. W pracach laboratoryjnych i gabinetowych uczestniczyli mgr. mgr. A. Buchner, M. Diakowski, I. Dolata-Daszkiewicz, L. Kamyszek, M. Markiewicz, K. Świątek, D. Bobak, M. Marciniak-Wislocka, A. Zołotajkin, D. Szulc, E. Krawczyk, K. Lemańska, J. Piątek-Najbar, M. Łaba, M. Sapielak, M. Stankowska, M. Babiarz, M. Kiewra.

Oprócz standardowych archeologicznych prac dokumentacyjnych i laboratoryjnych trwają opracowania źródłowe do publikacji i pierwsze ukazały się w roku 2012. Ponadto wykonane zostały liczne opracowania specjalistyczne źródeł pozyskanych w trakcie badań w Domasławiu. Datowania na podstawie analiz rozkładu izotopu węgla C_{14} wykonywane były przez prof. dra hab. T. Goslara w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym. Datowania w wyniku analiz dendrologicznych przeprowadzał prof. dr hab. M. Krąpiec z Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Specjalistyczne analizy ceramiki malowanej były przepro-

Ryc. 3. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Teren w trakcie badań wykopaliskowych (fot. A. Woźniak)

Fig. 3. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. The area is under excavation research (photo by A. Woźniak)

wadzone na Wydziale Chemii Uniwersytetu Wrocławskiego, w Laboratorium Badań Dziedzictwa Kulturowego przez dr Barbarę Łydzba-Kopczyńską oraz w Instytucie Geologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Badania geomorfologiczne stanowiska i jego okolic wykonali mgr K. Sadowski i dr W. Włodarski. Eksplorację oraz analizę antropologiczną kości ludzkich z grobów przeprowadził dr P. Dąbrowski z zespołem, głównie studentów z Instytutu Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Analizę pozyskanych kości zwierzęcych przeprowadziła dr A. Krupska z *Katedry Anatomii i Histologii* Wydział Medycyny Weterynaryjnej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu (Ryc. 4). Badania petrograficzne wybranych artefaktów kamiennych wykonała dr A. Wójcik i mgr S. Madej z Instytutu Nauk Geologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Ponadto przeprowadzono analizę mikroskopową zabytków kościanych i wyrobów krzemianowych z grobów kultury jordanowskiej i obiektów kultury przeworskiej (dr B. Kufel i mgr M. Diakowski z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego). Analizę tekstyliów z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej sporządził prof. dr hab. J. Maik z Oddziału Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Łodzi.

Ryc. 4. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Dokumentowanie pochówku zwierzęcego (fot. R. Zapłata)

Fig. 4. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Documentation of an animal interment (photo by R. Zapłata)

Uzyskane w trakcie badań na stanowisku w Domasławiu wyniki okazują się rewelacyjne w zakresie poznania kilku wycinków pradziejów. Nawet dla mających za sobą wieloletni staż w badaniach archeologicznych były one całkowitym zaskoczeniem. Część z nich stanowi podstawę do weryfikacji dotychczasowego obrazu kultury i to w skali co najmniej Europy Środkowej. Tylko hasłowo pragnę w tym miejscu zwrócić na nie szczególną uwagę, a szerzej omówione zostaną przez poszczególnych Autorów w tym tomie w osobnych artykułach.

Ryc. 5. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Odsłonięty grób ludności „grupy jordanowskiej” kultury lendzielskiej (fot. L. Nowaczyk)

Fig. 5. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. An uncovered tomb of the population of the Jordanow group of the Lengyel culture (photo by L. Nowaczyk)

Ryc. 6. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Teren badań z odkrytym zarysem „obiekту rowkowego” w partii cmentarzyska lateńskiego (fot. L. Nowaczyk)

Fig. 6. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. The area of research with an uncovered outline of a “grooved object” in the part of the graveyard of the La Tene period (photo by L. Nowaczyk)

Po raz pierwszy udało się na Śląsku rozpoznać w tak szerokim zakresie cmentarzysko z młodszej epoki kamienia regionalnej grupy kulturowej określanej jako „jordanowska”, nazwanej tak od cmentarzyska odkrytego dawniej w Jordanowie Śląskim. Jednak znaczenie tego dokonania sprowadza się do faktu, iż rozpoznaliśmy groby bogato wyposażone i to w duże ilości „importowanych” wyrobów miedzianych (Ryc. 5). Ukazuje nam to odkrycie nowy obraz napływu wyrobów z tego surowca na nasze ziemie i kontakty ich mieszkańców z ówczesnymi centrami kulturowymi. Bardzo ważnym wynikiem jest również zbadanie cmentarzyska i osady z wczesnej epoki brązu z czasu od ok 2300 do 1500 p.n.e. Uzyskujemy dzięki temu interesujące źródła do poznania obrządku grzebalnego, relację osad i cmentarzysk oraz wykorzystywanie na niewielkiej przestrzeni środowiska przez społeczność wyróżnianej kultury

unietyckiej i przemieszczania się na tej przestrzeni w relatywnie krótkim czasie. Godne uwagi są, przygotowane już do druku, wyniki analiz antropologicznych m.in. osobników dziecięcych z tzw. „grobu bliźniaków”. W niewielkim zakresie udało się rozpoznać również cmentarzysko z okresu lateńskiego, jednak odkrycia na tym obiekcie miały dosyć unikatowy charakter (Ryc. 6). Nader cennym wynikiem jest przebadanie na dużej przestrzeni osady z przełomu er ludności wyróżnianej archeologicznej kultury przeworskiej, co umożliwia po raz pierwszy w skali nie tylko Śląska poznanie rozplanowania osady, jej socjotopografii (Ryc. 7), co uznać można za ważne dokonanie badawcze nie tylko w skali Śląska.

Najbardziej rewelacyjne rezultaty uzyskano jednak w trakcie badań ciałopalnego cmentarzyska ludności wyróżnianej lużyckiej kultury archeologicznej,

Ryc. 7. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Badania na części osady ludności kultury przeworskiej (fot. P. Kaźmierczyk)

Fig. 7. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Research on a part of the settlement of the population of the Przeworsk culture (photo by P. Kaźmierczyk)

Ryc. 8. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Eksploracja grobu ludności kultury łużyckiej (fot. A. Woźniak)

Fig. 8. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Exploration of a tomb of the population of the Lusatian culture (photo by A. Woźniak)

zwłaszcza z fazy jego użytkowania we wczesnej epoce żelaza (750-500-450 p.n.e.). Są one prezentowane w tym tomie w dwóch oddzielnych artykułach, jednym poświęconym cmentarzysku z czasu od środkowej epoki brązu po przełom epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (Ryc. 8) oraz drugim cmentarzysku z wczesnej epoki żelaza. Istota znaczenia tych wyników sprowadza się do kilku najważniejszych faktów. Możemy powiedzieć, że było ono użytkowane od około 1300 roku p.n.e. aż do około 450 roku p.n.e. najpewniej przez tę samą społeczność, utrzymującą tradycje miejsca pochówku swoich zmarłych. Jednak z początkiem epoki żelaza, około 750 roku p.n.e., zmienia się zasadniczo obraz tej społeczności. Porównując konstrukcje i wyposażenie grobów, tradycyjnie zaliczanych do tej samej archeologicznej kultury łużyckiej z epoki brązu i epoki żelaza, spostrzegamy z łatwością, że są to dwa różne światy. W grobach z wczesnej epoki żelaza po raz pierwszy w pradziejach

w sposób tak jednoznaczny manifestuje się zróżnicowanie społeczne, a co za tym idzie majątkowe tej ludności. Nieodparcie nasuwa się obraz innego społeczeństwa, o zupełnie innym obliczu kulturowym, zmienionym w sposób istotny w stosunku do obrazu kultury ukazywanego przez groby z epoki brązu na tym samym cmentarzysku. Zmienia się w dużej mierze obraz kultury materialnej, co czytelnie ilustruje wyposażenie i konstrukcja bogatych grobów, zwłaszcza blisko 300 odkrytych i zbadanych grobów komorowych (Ryc. 9) o rozbudowanych konstrukcjach, głównie zrębowych, których występowanie koncentruje się w jednej strefie cmentarzyska.

Poza konstrukcją wspomniane groby wyróżnia wyposażenie. Zawierały one oprócz popielnicy jednej, a niekiedy kilku, po kilkanaście do ponad 50 innych naczyń-przystawek (Ryc. 9). Wśród nich częste są egzemplarze luksusowej halszackiej ceramiki glazowanej

Ryc. 9. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Odsłonięty grób komorowy (fot. L. Nowaczyk)

Ryc. 9. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. An uncovered chamber tomb (photo by L. Nowaczyk)

Ryc. 10. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie, czteroślony wózek ceramiczny z obiektu-grobu 4270 (fot. I. Dolata-Daszkwicz)

Fig. 10. Domasław, site 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. A four-wheel ceramic cart from the object-tomb 4270 (photo by I. Dolata-Daszkwicz)

i malowanej. Koniecznie wypada zauważyć, że w wyniku badań uzyskaliśmy największy z terenu ziem polskich zbiór ceramiki malowanej, liczący ponad 320 wyrobów.

W zespole ceramiki malowanej niewątpliwie najcenniejszym zabytkiem, a zarazem rewelacją w skali europejskiej archeologii wczesnej epoki żelaza, jest czteroślony wózek (Ryc. 10) pochodzący z jednego z bogato wyposażonych grobów komorowych. Kultowa symbolika motywu wozu jest szeroko rozpowszechniona m.in. w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. Fakt złożenia tego egzemplarza w grobie zmarłego, należącego do wyróżniającej się części społeczeństwa, jak na to wskazuje konstrukcja i nader bogate wyposażenie grobu, nadaje mu określonego znaczenia w obrzędach grzebalnych.

W tej symbolice dopatrywać się można oddziaływań kręgu cywilizacji śródziemnomorskich, w tym starożytnej Grecji, gdzie przewożenie zmarłego „wodza-naczelnika” na miejsce jego spoczynku odbywało się najczęściej na wozie. W Grecji starożytnej wóz odgrywał ważną rolę w części obrzędu grzebalnego, zwanego ekforą. Taką treść odnajdujemy w scenie na kraterze, dzieło tzw. Mistrza Amfory z Dipylonu z około połowy VIII w p.n.e., w której zmarły, opłakiwany przez lamentujących, przedstawionych w charakterystycznym geście załamywania rąk nad głowami, spoczywa na wozie. Na dolnym fryzie mamy ukazanych dalszych uczestników tej procesji pogrzebowej, stojących na wozach ciągniętych przez parę koni (Bernhard 1989, 245-247). Motyw

Ryc. 11. Domasław, stan. 10-12, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Odsłonięty grób komorowy z mieczem – obiekt 7429 (fot. A. Józefowska)

Fig. 11. Domasław, site no. 10-12, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. An uncovered chamber tomb with a sword from the object 7429 (photo by A. Józefowska)

ten najprawdopodobniej odnajdujemy również na wazie z Sopronu na Węgrzech (Eibner-Persy 1980, 63-69, ryc. 28, 29), w scenie zdobiącej brązowe łożo, na którym spoczywa halszacki „książe” z Hochdorfu (Biel 1982, ryc. 26), a dalej również w odleglejszym kręgu kulturowym i chronologicznym na płytach grobowca z Kivik w Skanii (Stenberger 1977, 189-190). Warto jeszcze dodać, że w grobach „książęcych” z pochówkami szkieletowymi w kręgu kultury halszackiej znajdujemy wozy, niekiedy rozebrane, z kołami ustawionymi wzdłuż ścian komory grobowej, lub też spoczywają na nich pochowani zmarli, niekiedy złożeni parami na wozie mężczyzna i kobieta. Wolno przypuszczać, że egzemplarz z grobu 4270 z Domasławia mieści się w kręgu tej symboliki. W przypadku Domasławia mamy groby ciałopalne i może w tej sytuacji omawiany wózek pełnił analogiczną rolę symboliczną i prestiżową, jak wozy w halszackich grobach książęcych, na których przewożono znakomitych zmarłych na miejsce ich spoczynku i do wyobrażanej innej rzeczywistości pośmiertnej.

Wspomniany wózek nie byłby jedynym potwierdzeniem wskazującym na to, że owa wyróżniająca się część społeczności – arystokracja, chowająca swoich zmarłych na cmentarzysku w Domasławiu, utrzymywała bliskie związki z kręgiem cywilizacji śródziemnomorskiej oraz z rozwijającym się na północnym przedpolu

Alp ważnym centrum kulturowym, jakim była wtedy kultura halszacka. Sama ceramika malowana włącza kulturę tej społeczności w strefę – jak się ją określa – „mediteranizacji” (Kimmig 1983, 71). Ponadto jednak w grobach, zwłaszcza bogatych komorowych, wystąpiło wiele przedmiotów pochodzących z północnej Italii i owej kultury halszackiej, jak np. naczynia brązowe, liczne ozdoby z brązu i żelaza, a także broń – jak choćby miecze (Ryc. 11). Na zwyczaje zaczerpnięte z kręgu śródziemnomorskiego może wskazywać również wielokrotnie stwierdzany fakt, że część przedmiotów, znajdujących się w grobach, a także same popielnice, były pierwotnie zawinięte w tkaninę. Zwyczaj ten spotykany był również m.in. w kręgu kultury etruskiej (Aigner-Foresti 2010, 138-140).

Waga odkryć na wspomnianych wyżej stanowiskach archeologicznych w Domasławiu, a zwłaszcza na szerzej zaprezentowanym cmentarzysku z wczesnej epoki żelaza, sprowadza się do tego, że przynoszą one uzasadniające ważne przesłanki do zmiany w wielu aspektach obrazu kultury społeczeństw kilku wycinków pradziejów w strefie zachodniej ziem polskich, w szczególności zaś kultury wczesnej epoki żelaza. Zmieniają one w znacznej mierze dotychczas ukształtowany w literaturze archeologicznej i podręcznikach obraz wczesnej epoki żelaza na części ziem polskich.

Bibliografia

- Aigner – Foresti L. 2010. Etrurien und die Gebiete nördlich der Alpen in der Villanova-Zeit: Kulturelle Beziehungen und historischer Hintergrund. W: Gediga B., Piotrowski W. (red.), *Rola głównych centrów kulturowych w kształtowaniu oblicza kulturowego Europy Środkowej we wczesnych okresach epoki żelaza*. Biskupin-Wrocław, 127-145.
- Bernhard M. L. 1989. *Historia starożytnej sztuki greckiej 1. Sztuka grecka archaiczna*. Warszawa.
- Biel J. 1982. Ein Füstengrabhügel der späten Hallstattzeit bei Eberdingen-Hochdorf, Kr. Ludwigsburg (Baden-Württemberg). *Germania* 60, 61-104.
- Bugaj E., Kopiasz J. 2008. The Early Iron Age elite and their seat in the South West Poland. *Przegląd Archeologiczny* 56, 101-115.
- Eibner-Persy A. 1980. Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland* 62, Eisenstadt.
- Gediga B. 2007. Problemy obrazu kultury wczesnej epoki żelaza na Śląsku w świetle nowych badań terenowych. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 49, 123-146.
- Gediga B. 2010. Śląsk – regionalna prowincja kultury halsztackiej. W: B. Gediga i W. Piotrowski (red.), *Rola głównych centrów kulturowych w kształtowaniu oblicza kulturowego Europy Środkowej we wczesnych okresach epoki żelaza* (= *Biskupińskie Prace Archeologiczne* 8, *Prace Komisji Archeologicznej O/PAN we Wrocławiu* 18). Biskupin-Wrocław, 187-218.
- Gediga B. 2011 – Problemy ochrony zabytków archeologicznych w Polsce. W: B. Szmygin (red.), *System Ochrony Zabytków w Polsce. Analiza, Diagnoza, Propozycje*. Lublin-Warszawa, s. 163-170.
- Kimmig W. 1983. Die griechische Kolonisation im westlichen Mittelmeergebiet und ihre Wirkung auf die Landschaften des westlichen Mitteleuropa. *Jahrbuch Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 30, 5-78.

Summary

Bogusław Gediga

Rescue excavation research at sites 10, 11 and 12 in Domasław, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship, in years 2006-2008

The site is situated approx. 20 km south-west of Wrocław and is an administrative part of the Kobierzyce commune in the Wrocław county, dolnośląskie voivodeship (Fig. 1). In terms of physiography, it is situated in the Wrocław Plain, which forms a part of the physiogeographical mesoregion of the Silesian Lowland (Fig. 2).

The total area of 1546,71 ares was examined at the site. During field works 13 794 non-movable objects were discovered, documented and explored. Most of them were relics of camps and settlements that once existed in this place. In addition, graveyards dating back to the Late Stone Age, the early period of the Bronze Age, the Hallstatt period and the La Tène period were uncovered.

Rescue excavation research at sites 10, 11 and 12 (AZP 82-28/89, 90, 91) in Domasław was carried out by the Rescue Research Team of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences in Wrocław. Works were performed from 17 July 2006 till 10 September 2008.

The results obtained during the research at the site in Domasław turn out to be a sensational source of knowledge about some fragments of primeval history. Here, I only want to mention them generally as concepts, and they will be discussed at greater length by the authors in separate articles published in this volume.

In Silesia, it was the first successful attempt to make such an extensive reconnaissance of a graveyard of a regional cultural group defined as a Jordanów culture group from the

Neolithic Age. The significance of this achievement boils down to the fact that we recognised tombs that were richly equipped with large amounts of “imported” copper products. This discovery shows us a new picture of the inflow of products from this material to our lands and contacts of their inhabitants with cultural centres existing at that time. The examination of a graveyard and a settlement from the Early Bronze Age (the period from ca 2300 till 1500 BC) is also a very important result. It provides us with interesting sources of knowledge about the burial ceremony, the relationship of settlements and graveyards and the use of the environment on a small space by the community of the distinguished Únětice culture and movement within that space in a relatively short time. An extremely valuable result is the examination of the settlement of the population of the distinguished archaeological Przeworsk culture on a large space at the turn of the age, which gives the first opportunity in the history of Silesia (and not only) to become acquainted with the layout of the settlement and its sociotopography.

However, the most revolutionary results were obtained in the course of research on the cremation graveyard of the population of the distinguished archaeological Lusatian culture. We can say that the graveyard was used from ca 1300 BC till ca 450 BC presumably by the same community, which maintained the tradition of the place of burial of their dead people. However, the picture of this community changed fundamentally at the beginning of the Iron Age, ca 750 BC. When comparing the construction and equipment of tombs, which are traditionally assigned to the same archaeological Lusatian culture from the Bronze Age and the Iron Age, we can easily see that these are two different worlds. In tombs dating back to the Early Iron Age, the social differentiation (and, consequently, financial differentiation) of this population the

manifested itself so clearly for the first time in primeval history. The picture of material culture changed to a large extent, which is clearly illustrated by the equipment and construction of rich tombs, especially nearly 300 discovered and examined chamber tombs with elaborate structures, mainly horst structures, which are concentrated in one zone of the graveyard. Another distinguishing feature of the aforementioned groups is their equipment. Apart from one or sometimes several urns, they contained from several to over 50 other additional vessels. They were often copies of the luxurious Hallstatt graphite-coated and painted ceramic ware. In the set of painted ceramic ware, the most valuable object and, at the same time, a revelation in the European archaeology of the early Iron Age is undoubtedly a four-wheel cart placed in one of the abundantly furnished chamber tombs. The symbolic cult meaning of the motif of a cart is broadly widespread, for instance, in the Bronze Age and in the Early Iron

Age. The fact of depositing this specimen in the tomb of the dead person who belonged to the outstanding part of the society, as is suggested by the structure and the extremely abundant furnishing of the tomb, gives specific importance to it in burial ceremonies. This symbol may have been influenced by cultures of Mediterranean civilisations, including ancient Greece.

The importance of discoveries made in the aforementioned archaeological sites in Domasław, particularly on the more extensively presented graveyard from the Early Iron Age, lies in the fact that they bring a justified important basis for changing in many respects the picture of the culture of societies of some fragments of primeval history in the western zone of Polish lands, particularly the culture of the Early Iron Age. They change significantly the picture of the Early Iron Age in the part of Polish lands that has been formed in archaeological literature and books so far.

■